

УДК 930:[94:325.83:061.2ОУН(477.8:430)“1941/1943”

АНТИНІМЕЦЬКИЙ ФРОНТ БАНДЕРІВСЬКОЇ ОУН: ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ІСТОРИКІВ

Василь УХАЧ

Тернопільський національний економічний університет,
кафедра теорії та історії держави і права,
бул. Микулинецька 46 а, Тернопіль 46000, Україна

Здійснено аналіз праць сучасних вітчизняних істориків щодо еволюції відносин ОУН-Б і нацистської Німеччини в період кінця 1941 – до грудня 1943 рр. Подано періодизацію і розкрито характерні особливості кожного з етапів. Наголошено, що співпраця ОУН-Б із нацистським керівництвом на всіх етапах визначалася ключовою і незмінною тезою – ставленням останньої до ідеї незалежної Української держави. Український визвольний рух був визвольним, антиколоніальним рухом, який боровся за реалізацію стратегічної мети – здобуття самостійної України. Зміна геополітичної ситуації у світі коригувала тактичні методи боротьби. Боротьба збройного націоналістичного підпілля та Української повстанської армії спростовує тезу, що сили українського визвольного руху ніколи не боролися проти нацистської Німеччини. Вказано на необхідність зняття з цієї теми ідеологічних і політичних нашарувань. Виокремлено перелік питань, які потребують подальших дослідницьких зусиль істориків.

Ключові слова: ОУН-Б, ОУН-М, Німеччина, український визвольний рух, Українська держава, антинімецька боротьба, історична пам'ять, історіографія.

Проблема взаємовідносин між нацистською Німеччиною і суб'єктами українського національно-визвольного руху (маємо на увазі ОУН-Б, ОУН-М, “Поліська Січ”-УПА і УНРА Т. Бульби-Боровця) і до сьогодні залишається складною і дражливою темою, яка викликає не лише наукові, але й гострі політичні дискусії.

У масовій свідомості значної частини українських громадян (особливо Півдня та Сходу країни) залишається побутувати думка, породжена радянськими ідеологами, про співробітництво українських націоналістів із гітлерівцями. І надалі мають місце спроби порівнювати оунівців із членами європейських праворадикальних рухів міжвоєнного періоду (італійськими фашистами, німецькими націонал-соціалістами, іспанськими франкістами, румунськими залізногвардійцями тощо), забуваючи, що ці політичні течії були у державних народів і вирішували внутрішньополітичні проблеми, тоді як українці перебували на етапі здобуття незалежної держави й шукали потенційних партнерів для реалізації своєї стратегічної мети¹. Тому без системного (з розкриття особливостей окремих етапів), концептуального і узагальнюючого огляду

¹ Тарас Марискевич, “ОУН і Німеччина: еволюція відносин,” Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність 21 (2012): 535–536.

відносин українського визвольного руху з гітлерівською Німеччиною істориків не обійтися. Відхід від цієї схеми, на нашу думку, “прирікає” фахівця-дослідника щонайменше на неповноту висвітлення окремих сегментів теми, а читача, зацікавленого у бажанні самостійно розібратися у цьому питанні, на формування неточної картини подій і несистемні висновки.

З-поміж дослідників даної наукової теми варто виокремити праці А. Кентія, Ю. Киричука, В. Косика, О. Лисенка, І. Патриляка, А. Русначенка, В. Сергійчука, Г. Стародубець². Окремі аспекти формування антинацистської позиції і збройної боротьби українського самостійницького руху представлені в наукових публікаціях Я. Антонюка, Н. Барановської, А. Горбаня, І. Дерейка, В. Данильчука, О. Денищука, І. Гридіної, К. Курилишина, К. Кондратюка, І. Ковальчука, О. Ленартовича, І. Марчука, О. Салати, Т. Слободянюка, С. Стельниковича, І. Тарнавського, В. Трофимовича, О. Дронделя³ та інших.

Метою наукової розвідки є висвітлення еволюції відносин (етапів та їх особливостей) ОУН-Б і ОУН-М з Німеччиною в період кінця 1941 – грудня 1943 рр. – від формування антинімецької позиції до активного протистояння та збройної боротьби з нацистами. Поставлена мета зумовлює вирішення низки дослідницьких завдань: 1) проаналізувати погляди українських істориків на еволюцію позиції ОУН-Б у ставленні до гітлерівської Німеччини на межі 1941–1942 рр.; 2) висвітлити зміну тактики і стратегії суб’єктів українського

² Анатолій Кентій, “Перехід ОУН(б) на антинімецькі позиції (1941–1942),” *Організація український націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси*, ред. Станіслав Кульчицький (Київ: Наукова думка, 2005), 494; Іван Патриляк, “До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України,” *Український історичний журнал* 5 (2004): 81–95; Галина Стародубець, “Проблема союзництва в українсько-німецьких відносинах навесні-влітку 1941 р.,” *Освітняниця* 5 (1998): 35–36; Юрій Киричук, *Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія і практика* (Львів: Добра справа, 2003), 464; Тарас Гунчак, “ОУН і нацистська Німеччина: між колабораціонізмом і резистансом,” *Український визвольний рух* 11 (2007): 61–81; Анатолій Русначенко, *Народ збурений: національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–1950-х рр.* (Київ: Видавництво “Пульсари”, 2002), 518.

³ Надія Барановська, “Військово-політична тактика і стратегія ОУН у 1939–1941 рр.,” доступ отримано 14 листопада 2016, <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27284/1/024-122-127.pdf>; Анатолій Горбань, “Окупаційна політика німецького режиму як детермінаційний чинник суспільних антагонізмів (1941–1942 рр.),” доступ отримано 7 квітня 2015, <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/25006/12-Horban.pdf?sequence=1>; Олександр Денищук, *Боротьба УПА проти німецьких окупантів. Хронологія подій* (Рівне: ППДМ, 2008), 448; Олег Ленартович, “Формування бойових підрозділів українських націоналістів та УПА на Волині у 1942–1943 роках,” доступ отримано 13 червня 2015, http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/nvnu/istor/2010_22/R1/Lenartovych.pdf; Сергій Стельникович, “Другий Базар 1941 р. та його вплив на діяльність ОУН(м),” доступ отримано 5 жовтня 2014, http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ltkp/2011_67/ist/ist12.pdf; Володимир Трофимович, *Історія військових формувань ОУН 1939–1942 рр. Текст лекцій* (Львів: Редакційно-видавничий відділ Львівського університету, 1994), 52; Олег Дрондель, “Боротьба ОУН-УПА проти німецьких військ: міф чи реальність?,” доступ отримано 24 вересня 2012, <http://er.ucu.edu.ua:8080/bitstream/handle/1/505/8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

визвольного руху та перехід до ідеї партизанської війни; 3) дослідити судження вітчизняних науковців щодо збройного протистояння українських самостійницьких сил нацистському окупаційному режиму.

У трактуванні стосунків суб'єктів українського визвольного руху з нацистською Німеччиною часто опускається принципово важливий момент, а саме, “ставлення ОУН до Польщі, Німеччини, СРСР, Угорщини, Румунії, Британії чи США визначалося ступенем прихильності/не прихильності вказаних країн до ідеї створення незалежної української держави, а не їхніми ідеологічними особливостями чи приналежністю до військово-політичних блоків”⁴. Тобто, стратегічна мета визвольного руху – самостійна Україна – визначала пріоритети його зовнішньої і внутрішньої політики⁵, і тому зазначалось, що у випадку проходу гітлерівців “ми миттю повертаємо нашу зброю й усі наші сили проти німців”⁶.

Науковці наголошують, що німецькі спецслужби наприкінці грудня 1941 р. чітко констатували: “Крім руху ОУН-Бандери, в Україні немає жодної організації Опору, яка була б в змозі становити серйозну небезпеку [...]”⁷. Вже з кінця 1941 р. бандерівській ОУН нацисти відвели “почесне” місце в “когорті ворогів гітлерівської імперії”⁸. Таким чином, наголошує І. Патриляк, виходила цікава колізія “сили, які після війни позиціонували себе як найбільших борців з гітлерівським окупаційним режимом насправді в цій боротьбі довгий час були не помітні, як це не кумедно звучить, але нацисти не знали, що вони проти них боролися в 1941 році”⁹. Водночас ОУН-Б, яку радянська і польська історіографія постійно звинувачували в “колабораціонізмі”¹⁰, була названа самими нацистами єдиною, хто становив для них небезпеку¹¹. І все ж на цьому етапі основні завдання ОУН-Б фокусувалися на збереженні кадрів, розбудові організаційної мережі; максимальному використанні можливостей праці в легальному секторі; припиненні контактів та “консервуванні” відвертої антинімецької пропаганди¹².

У лютому-жовтні 1942 р., на думку вітчизняних істориків, перед політичними проводами українських самостійницьких сил постали нові реалії, на які, через

⁴ Іван Патриляк, “Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору,” доступ отримано 28 серпня 2016, <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/>.

⁵ Іван Патриляк, “Протистояння українського визвольного руху німецькому окупаційному режимові: міфи та реалії,” доступ отримано 16 травня 2015, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikr_2013_24_5.

⁶ Марискевич, “ОУН і Німеччина: еволюція відносин,” 540.

⁷ Іван Патриляк, “Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору,”; Барановська, “Військово-політична тактика і стратегія ОУН у 1939–1941 рр.”

⁸ Патриляк, “Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору.”

⁹ Там само.

¹⁰ Іван Патриляк та Микола Боровик, *Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду*. (Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010), 195–198.

¹¹ Патриляк, “Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору.”

¹² Анатолій Кентій, *Збройний чин українських націоналістів 1920–1956: історико-архівні нариси* (Київ: Державний комітет архівів України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, 2005), т. 1, 269.

доволі швидкі зміни на німецько-радянському фронті, необхідно було не тільки оперативно, але бажано безпомилково реагувати. По-перше, у 1942 р. нацисти остаточно позбулися маски “визволителів” від більшовизму¹³, а терор і жорстока експлуатація окупантами людських і матеріальних ресурсів України вчергове поставила перед визвольним рухом завдання напрацювання оновленої моделі політичної поведінки. Як зазначає І. Патриляк, пріоритетними завданнями було визначено: а) подальше накопичення сил для всенародного повстання; б) посилення агітаційно-пропагандистської роботи серед українського народу; в) організаційне зміцнення¹⁴. По-друге, вітчизняні дослідники акцентують увагу і на тому, що події початку 1942 р., у контексті подальших дискусій щодо вдосконалення стратегії і тактики боротьби визвольного руху, спричинили перші розходження в ставленні до ідеї загальнонаціонального повстання. Значною мірою це було зумовлено брутальним нацистським терором у північно-західному регіоні, а відповідно і радикалізувало погляди крайового проводу ОУН на ПЗУЗ (Північно-західні українські землі) з вимогою “розгорнути масову партизанську війну проти нацистів”¹⁵.

На думку Г. Стародубець, 1942 рік став своєрідним рубіконом, що змусив національний Рух Опору постати перед дилемою – консолідувати зусилля чи діяти самостійно; продовжити тактику пасивного спротиву гітлерівським окупантам чи стати на шлях відкритої збройної боротьби¹⁶. По-третє, історики відзначають проведення у 1942 р. вкрай важливих і для бандерівців, і для мельниківців конференцій. Бандерівська квітнева конференція 1942 р. вперше “уконституювала” перехід до стратегії “двофронтвої” боротьби (на думку А. Кентія ОУН-Б відтепер позиціонувала себе як “третя сила”¹⁷) проти СРСР, як головного і постійного противника¹⁸, та Німеччини, як тимчасового окупанта¹⁹. І. Патриляк влучно наголошує на певній дуалістичності методів боротьби бандерівської організації у цей період, які, з одного боку, передбачали подальше накопичення власних сил, а з іншого, намагалися повноцінно розбудувати партизанські загони (протягом серпня-жовтня 1942 р. на Волині та Поліссі проходив процес активного створення перших бойових груп ОУН-Б) і

¹³ *ОУН в 1942 році: Документи*, ред. Станіслав Кульчицький (Київ: Інститут історії України Національної академії наук України, 2006), 4.

¹⁴ Патриляк, “Протистояння українського визвольного руху німецькому окупаційному режимові: міфи та реалії,”; *ОУН в 1942 році: Документи*, 6.

¹⁵ *ОУН в 1942 році: Документи*, 12.

¹⁶ Галина Стародубець, “Суб’єкти національного руху опору перед дилемою вибору друзів і ворогів у 1942 році,” *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Історичні науки* 12 (2009): 186.

¹⁷ Кентій. *Збройний чин українських націоналістів 1920–1956: історико-архівні нариси*, 283.

¹⁸ Іван Патриляк, *Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960-х рр.* (Львів: Часопис, 2012), 98.

¹⁹ Іван Патриляк та Олександр Пагіря, “Військова конференція ОУН(Б) 1942 р. і розробка планів зі створення українських збройних сил,” *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ* 1/2 (2008): 489.

розгорнути антинімецьку боротьбу²⁰. Отже, активні збройні дії ОУН-Б) на зламі літа-осені 1942 р. коригують, як стверджує І. Патриляк, укорінену в сучасній історіографії думку про те, що збройний опір наступального характеру бандерівська організація розпочала тільки з весни 1943 р., коли вже сформувалися структури УПА²¹. Тут слід зазначити, що вже 20 березня 1942 р. нацистські спецслужби у своїх донесеннях з окупованих східних територій започаткували рубрику “Український рух опору”, де наводились дані про збройний спротив оунівців гітлерівському режиму²².

Що ж до мельниківської ОУН, І. Патриляк вказує на “ситуацію певної роздвоєності”²³, де закордонний провід організації на чолі з А. Мельником зайняв відносно “лояльну позицію стосовно Німеччини”²⁴, тоді як провід на українських землях на чолі з О. Ольжичем стояв на позиції необхідності радикалізації політики щодо гітлерівців. Проведена мельниківцями 24–25 травня 1942 р. Почаївська конференція вималювала нову стратегію, суть якої зводилася, як зазначає Г. Стародубець, до наступних положень: військових цілей гітлерівці не реалізують; нацистська Німеччина є таким же ворогом, як і комуністичний СРСР, а тому її brutальний терор на українських землях вимагає відплатних акцій²⁵. В основу резолюції нелегального з’їзду ОУН-М, що пройшов 14–15 серпня 1943 р. у Києві²⁶, лягли наступні положення: а) залагодження конфлікту з бандерівцями; б) розбудова організаційних структур; в) посилення антигітлерівської агітації та створення збройних формувань²⁷. У цілому українські історики, даючи оцінку стосунків ОУН-М з Німеччиною, наголошують на несаможитності та відсутності чіткої політичної лінії щодо нацистів²⁸, прагненням розв’язати українське питання (до слова, як і військові формування поліського отамана Т. Бульби-Боровця – Авт.) у рамках окупаційної системи²⁹.

У періоді, що тривав з листопада 1942 – до травня 1943 рр., вітчизняні науковці виокремлюють наступні етапи визвольного руху: 1) ”узаконення” Проводом ОУН-Б стихійних процесів розбудови національних партизанських загонів на

²⁰ Патриляк, “Протистояння українського визвольного руху німецькому окупаційному режимові: міфи та реалії.”

²¹ Іван Патриляк, “Український визвольний рух у 1942 р.,” *Український визвольний рух: Науковий збірник 7* (2007): 221.

²² Патриляк, “Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору.”

²³ Іван Патриляк, “До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України,” *Український історичний журнал* 5 (2004): 86.

²⁴ Там само, 86.

²⁵ Стародубець. “Суб’єкти національного руху опору перед дилемою вибору друзів і ворогів у 1942 році,” 191.

²⁶ Ірина Гридїна. *Духовне життя населення України в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)* (Донецьк: Донецький національний університет, 2010), 418.

²⁷ *ОУН в 1942 році: Документи*, 7.

²⁸ Патриляк, “До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України,” 86.

²⁹ Кентій. *Збройний чин українських націоналістів 1920–1956: історико-архівні нариси*, 287.

Волині та Поліссі, остаточне прийняття рішення (листопадава 1942 р. військова конференція ОУН-Б) про формування “збройних сил ОУН”³⁰; 2) визнання хибною тактику накопичення сил (внаслідок чергової хвилі репресій окупаційної влади щодо націоналістів у листопаді-грудні 1942 р.) і зверненням до ідеї партизанської війни, як початкової стадії, своєрідної увертюри до майбутнього загальнонаціонального повстання³¹; 3) скликання 17–19 лютого 1943 р. Третьої конференції революційної ОУН, яка за твердженням І. Патриляка, дала офіційну “відмашку” загонам УПА розпочати активну антигітлерівську збройну боротьбу³²; 4) проведення ОУН-Б “об’єднавчої акції”, яка попри критику методів її реалізації окремими істориками, значно посилила мілітарні сили бандерівців і остаточно зняла питання суперництва за лідерство в українському визвольному русі³³; 5) утворенням повстанських республік і перші спроби організації власної адміністрації, що змусила німців запровадити в окремих регіонах (зокрема, на Кременеччині 6 квітня 1943 р.) надзвичайний стан і використовувати значні поліційні сили для відновлення свого контролю над цими територіями³⁴.

Період червня-грудня 1943 р., на думку І. Патриляка, характеризувався піком збройного протистояння українських самостійницьких сил нацистському режимові, оголошення території Райхскомісаріату Україна (з 1 червня 1943 р.) “зоною антипартизанських операцій”³⁵, черговою хвилею політичних репресій і винищення місцевого населення у найбрутальніших формах, що спричинило новий підйом національно-визвольної боротьби українського народу³⁶. Фактично ця фаза збройної боротьби (тривала до часу відступу фронтових частин вермахту на Правобережну Україну) завершилася оголошенням “нейтральності до німецьких збройних сил на Волині та Поліссі”³⁷, хоч і це, як зазначає І. Патриляк, не зупинило антинімецьких акцій.

Таким чином, аналіз сучасного стану української історіографії щодо еволюції стосунків українського національно-визвольного руху з нацистською Німеччиною у 1941–1943 рр. дозволяє зробити наступні узагальнення:

– по-перше, для висвітлення одного з найскладніших питань в історії українського національно-визвольного руху, яке й досі розколює українське суспільство, необхідно неупереджено розставити акценти, використавши новітній

³⁰ ОУН в 1942 році: Документи, 15.

³¹ Там само, 17.

³² Патриляк, “До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України,” 88.

³³ Патриляк, “Український визвольний рух у 1942 р.,” 231.

³⁴ Патриляк, “Протистояння українського визвольного руху німецькому окупаційному режимові: міфи та реалії.”

³⁵ Там само.

³⁶ “Національне питання в Україні ХХ – поч. ХХІ ст.: історичні нариси,” ред. Валерій Смолій (Київ: Ніка-Центр, 2012), 383.

³⁷ Патриляк, “Протистояння українського визвольного руху німецькому окупаційному режимові: міфи та реалії.”

методологічний інструментарій, міждисциплінарний, компаративістський підхід, бо тільки це може забезпечити системне і всебічне розкриття процесу взаємин суб'єктів національного Руху Опору з Німеччиною. Поділяємо думку українського історика С. Кульчицького, який вважає, що суть теперішнього громадянського протистояння криється в тому, що певна частина українського суспільства не надає значення спробам оунівців заручитися підтримкою Німеччини у боротьбі за Українську самостійну соборну державу, інша ж частина, навпаки, вбачає у таких спробах зраду національних інтересів.

Радянська історіографія протягом десятиліть методично “втвкмачувала” в голови українських громадян пропагандистські ідеологічні кліше про українських націоналістів як “запеклих ворогів українського народу”, “зрадників”, “німецьких “посіпак”, чи колабораціоністів. Це в котре актуалізує необхідність продовження досліджень українськими істориками, щоб зняти з проблеми українського визвольного руху ідеологічну зашореність³⁸;

– по-друге, більшість дослідників українського національно-визвольного руху вказують на необхідність врахування засадничої тези: “український визвольний рух, репрезентований обома ОУН і УПА у роки Другої світової війни не можна механічно відносити до тієї чи іншої воюючої сторони (антигітлерівської чи прогітлерівської коаліції), він є типово визвольним, антиколоніальним рухом, який вів боротьбу за реалізацію стратегічної мети – здобуття незалежної держави, а геополітична ситуація у світі лише коригувала тактичні методи боротьби”³⁹. Поняття співпраці з Німеччиною, як зазначає Т. Гунчак, необхідно розуміти саме в контексті національно-визвольної боротьби, яку проводили українські націоналісти⁴⁰. Якщо інтереси України потребували в розумінні оунівців співробітництва з Німеччиною – вони йшли на контакти і співпрацю, усвідомлюючи можливу шкоду власним політичним інтересам і міжнародній репутації⁴¹. У випадку виникнення необхідності зберегти сили, націоналісти займали вичікувальну позицію, однак, коли обставини вимагали боротьби з гітлерівськими окупантами, лісова “армія без держави”, без будь-якої зовнішньої підтримки “вела цю боротьбу жорстко, масштабно і безкомпромісно”⁴². Боротьба націоналістичного підпілля та повстанської армії спростовує тезу, що український

³⁸ Валерій Шайкан, “Український національно-визвольний рух у роки Другої світової війни: анатомія стратегічного напрямку,” *Галичина* 14 (2008): 56.

³⁹ Іван Патриляк, “Протистояння українського визвольного руху німецькому окупаційному режимові: міфи та реалії.”

⁴⁰ Тарас Гунчак, “ОУН і нацистська Німеччина: між колабораціонізмом і резистансом,” у *Ключові проблеми історіографії Другої світової війни*, (Київ: Українська видавнича спілка імені Юрія Липи, 2011), 48.

⁴¹ Іван Патриляк, “До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України,” 94–95.

⁴² “Громадські історичні слухання, організовані СБ України – УПА і німці: співпраця чи протистояння,” доступ отримано 19 грудня 2016, http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=82836&cat_id=82963.

націоналізм ніколи не спрямовував своєї активності проти нацистської Німеччини, а був лише її “витвором” і “слухняним зряддям”;

– по-третє, протягом літа-осені 1943 р. діяльність суб’єктів визвольного руху, які стояли в опозиції до нацистської політики репресій, терору, варварської експлуатації людських і матеріальних ресурсів України, не набула активних форм боротьби, що пояснювалося і браком людських та матеріально-технічних ресурсів, і політикою та стратегією українського визвольного руху, програмові постулати якого декларували сталінську наддержаву ворогом номер один. Олеська конференція революційної ОУН (17–21 лютого 1943 р.) попри непрості дискусії “узаконила” рішення розпочати масштабний виступ проти нацистів.

У контексті подальших наукових пошуків у розробці проблеми внеску суб’єктів українського визвольного руху в антинацистську боротьбу необхідно продовжувати археографічну працю над пошуком і опублікуванням документів, особливо за 1942 р.; активізувати працю з документами німецьких архівів, рівно ж і радянських державних і каральних органів; дослідити внутрішню організаційну боротьбу в середовищі ОУН, що сприяло б розставленню багатьох крапок над “і” й виключало б подальші політичні спекуляції.

ANTI-GERMANY FRONT OF BANDERA OUN: INTERPRETATION OF MODERN DOCUMENTARY HISTORY

Vasyl UKHACH

Ternopil National Economic University,
the Chair of Theory and History of State and Law,
46 a, Mykulynetska str., 46000, Ternopil, Ukraine

An analysis of the works of contemporary domestic historians concerning the evolution of the relations of the Organization of Ukrainian Nationalists (Bandera) and Nazi Germany during the period from the end of 1941 to December 1943 is provided. This scientific topic remains complex today and causes not only scientific but also sharp political discussions. The periodization is presented and the characteristic features of relations at each of the stages are revealed. The cooperation of the Organization of Ukrainian Nationalists (“Banderivtsi”) with the Nazi leadership at all stages was determined by the key and unchanging thesis – the attitude of the latter to the idea of an independent Ukrainian state. The purpose of the Ukrainian liberation movement – an independent Ukraine – determined the priorities of its foreign and domestic policies.

German secret services already in the end of 1941 set aside the Organization of Ukrainian Nationalists (“Banderivtsi”) in a cohort of enemies of the Hitlerite Empire. Such an assessment by the German intelligence services refutes the thesis of cooperation between the forces of the Ukrainian liberation movement, falsified by Soviet historiography. In the autumn of 1942, the leadership of the Ukrainian national liberation movement changes the tactics of struggle in connection with the new realities. There was a further accumulation of forces for a popular uprising. The agitation and propaganda work among the Ukrainian people intensified. Organizationally developed structures of the Ukrainian liberation movement. According to historians, 1942 became a kind of rubicon and led to discussions about the further strategy and tactics of the struggle of the subjects of the Ukrainian liberation movement. The brutal Nazi terror significantly radicalized the mood of the Ukrainian self-reliant forces. In 1942,

important conferences were held, which in effect legitimized the transition to a strategy of “two-front” struggle. The organization of Ukrainian nationalists (*banderivtsi*) called the USSR the main and constant enemy and Germany as a temporary occupation.

The organization of Ukrainian nationalists (“*Melnykivtsi*”) had no unanimous position in relation to Hitler’s Germany. The international leadership of the organization, headed by Andriy Melnyk, took a loyalty position to Germany. The head of the organization on the Ukrainian lands Oleg Olzhich took the position of radical action against the German invaders. Conducted by the Melnik conference organization called Germany the same enemy as the communist USSR. The task was to reconcile with the Bandera organization and to develop organizational structures. Anti-Hitler agitation and the formation of armed units had to be strengthened. In general, the Miller’s organization did not produce a clear political line on the Nazis.

Historians note that from November 1942 – May 1943 there were important changes in the liberation struggle. The spontaneous process of building up national partisan detachments in Volyn and Polissya has been legalized. The final decision was made to form the armed forces of the organization of Ukrainian nationalists. In connection with the Nazi repressions, it was acknowledged by the incorrect tactics of accumulation of forces. In February 1943, the conference of the organization of Ukrainian nationalists (*banderivtsi*) in fact legitimized the beginning of an anti-Nazi struggle by the Ukrainian Insurgent Army. As a result of the power “unifying” action, the *bander*’s organization took over leadership in the Ukrainian liberation movement.

The period from June to December 1943 by Ukrainian historians was named the peak of the armed struggle of the Ukrainian liberation movement against the Nazi occupants. The intensification of the struggle was caused by another wave of repression by the occupation regime. The defeat of the Wehrmacht on the eastern front and their retreat made adjustments to the strategy of fighting the Ukrainian liberation movement. The leadership of Ukrainian self-governing forces made a decision on the neutrality of the German armed forces in Volyn and Polissya. This, in the opinion of domestic historians, did not stop anti-German actions.

Consequently, the contemporary Ukrainian historians in the assessment of the relations between the forces of the Ukrainian liberation movement and Nazi Germany during the period 1941–1943 adhere to such conclusions. A true assessment of Ukrainian–German relations can only be ensured by a systematic, objective approach. The joint efforts of scholars and state institutions must be overcome by false Soviet propaganda slogans depicting fighters for an independent Ukrainian state as “traitors” or collaborators. The Ukrainian liberation movement was a liberating, anticolonial movement that fought for the realization of the strategic goal of gaining an independent Ukraine. The change in the geopolitical situation in the world was corrected by tactical methods of struggle. The struggle of the armed nationalist underground and the Ukrainian Insurgent Army refutes the thesis that the forces of the Ukrainian liberation movement have never fought against Nazi Germany.

REFERENCES

- “Hromadski istorichni slukhannia, orhanizovani Sluzhboiu Bezpeky Ukrainy – UPA i nimtsi: spivpratsia chy protystoiannia.” Dostup otrymano 19 hrudnia 2016. http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=82836&cat_id=82963 (in Ukrainian).
- Baranovska, Nadiia. “Viiskovo-politychna taktyka i stratehiia OUN u 1939–1941 rr.” Dostup otrymano 14 lystopada 2016. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27284/1/024-122-127.pdf>. (in Ukrainian).
- Denyshchuk, Oleksandr. *Borotba UPA proty nimetskykh okupantiv. Khronolohiia podii*. Rivne: PPDМ, 2008. (in Ukrainian).
- Drondel, Oleh. “Borotba OUN-UPA proty nimetskykh viisk: mif chy realnist?” Dostup otrymano 24 veresnia 2012. <http://er.ucu.edu.ua:8080/bitstream/handle/1/505/8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (in Ukrainian).

- Horban, Anatolii. "Okupatsiina polityka nimetskoho rezhymu yak determinatsiinyi chynnyk suspilnykh antahonizmiv (1941–1942 rr.)." Dostup otrymano 7 kvitnia 2015. <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/25006/12-Horban.pdf?sequence=1>. (in Ukrainian).
- Hrydina, Iryna. *Dukhovne zhyttia naselennia Ukrainy v roky Druhoi svitovoi viiny (1939–1945 rr.)*. Donetsk: Donetskyi natsionalnyi universytet, 2010. (in Ukrainian).
- Hunchak, Taras. "OUN i natsystska Nimechchyna: mizh kolaboratsionizmom i rezystansom." *Kliuchovi problemy istoriohrafii Druhoi svitovoi viiny*. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka imeni Yurii Lypy, 2011. 45–75. (in Ukrainian).
- Hunchak, Taras. "OUN i natsystska Nimechchyna: mizh kolaboratsionizmom i rezystansom." *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh* 11 (2007): 61–81. (in Ukrainian).
- Kentii, Anatolii. "Perekhid OUN(b) na antynimetski pozytsii (1941–1942)." *Orhanizatsiia ukrainskyi natsionalistiv i ukrainska povstanska armii. Istorychni narysy*. Red. Stanislav Kulchytskyi. Kyiv: Naukova dumka, 2005. 88–112. (in Ukrainian).
- Kentii, Anatolii. *Zbroinyi chyn ukrainskykh natsionalistiv 1920–1956: istoryko-arkhivni narysy*. Kyiv: Derzhavnyi komitet arkhiviv Ukrainy, Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy, 2005, t. 1. (in Ukrainian).
- Kyrychuk, Yurii. *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia i praktyka*. Lviv: Dobra sprava, 2003. (in Ukrainian).
- Lenartovych, Oleh. "Formuvannia boiovykh pidrozdiliv ukrainskykh natsionalistiv ta UPA na Volyni u 1942–1943 rokakh." Dostup otrymano 13 chervnia 2015. http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/nvnu/istor/2010_22/R1/Lenartovych.pdf. (in Ukrainian).
- Maryskevych, Taras. "OUN i Nimechchyna: evoliutsiia vidnosyn." *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist* 21 (2012): 535–543. (in Ukrainian).
- Natsionalne pytannia v Ukraini. XX – pochatok XXI stolittia: istorychni narysy*. Red. Valerii Smolii. Kyiv: Nika-Tsentr, 2012. (in Ukrainian).
- OUN v 1942 rotsi: Dokumenty*. Red. Stanislav Kulchytskyi. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy Natsionalnoi akademii Ukrainy, 2006. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan i Mykola Borovyk. *Ukraina v roky Druhoi svitovoi viiny: sprobna novoho kontseptualnogo pohliadu*. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 2010. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan i Oleksandr Pahiria. "Viiskova konferentsiia OUN(b) 1942 r. i rozrobka planiv zi stvorennya ukrainskykh zbroinykh syl." *Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB* 1/2 (2008): 484–511. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan. "Do pytannia pro vnesok OUN ta UPA u borotbu proty natsystskykh okupantiv na terytorii Ukrainy." *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* 5 (2004): 81–95. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan. "Do pytannia pro vnesok OUN ta UPA u borotbu proty natsystskykh okupantiv na terytorii Ukrainy." *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* 5 (2004): 81–95. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan. "Protystoiannia ukrainskoho vyzvolnogo rukhu nimetskomu okupatsiinomu rezhymovi: mify ta realii." Dostup otrymano 16 travnia 2015. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_24_5. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan. "Ukrainski natsionalisty proty hitlerivskoi Nimechchyny. Rukh Oporu." Dostup otrymano 28 serpnia 2016. <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/>. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan. "Ukrainskyi vyzvolnyi rukh u 1942 r." *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh* 7 (2007): 208–231. (in Ukrainian).

В. Ухач

ISSN 2078-6107. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2017. Випуск 53. С. 70–80

- Patryliak, Ivan. *Peremoha abo smert: ukraïnskyi vyzvolnyi rukh u 1939–1960-kh rr.* Lviv: Chasopys, 2012. (in Ukrainian).
- Rusnachenko, Anatolii. *Narod zburenyi: natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940–1950-kh rr.* Kyiv: Vydavnytstvo “Pulsary”, 2002. (in Ukrainian).
- Shaikan, Valerii. “Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh u roky Druhoi svitovoi viiny: anatomiiia stratehichnoho napriamu.” *Halychyna* 14 (2008): 47–57. (in Ukrainian).
- Starodubets, Halyna. “Problema soiuznytstva v ukrainsko-nimetskykh vidnosynakh navezni-vlitku 1941 r.” *Osvitianyyn* 5 (1998): 35–36. (in Ukrainian).
- Starodubets, Halyna. “Subiekty natsionalnoho rukhu oporu pered dylemoiu vyboru druziv i vorohiv u 1942 rotsi.” *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka. Seriiia: Istorychni nauky* 12 (2009): 186–193. (in Ukrainian).
- Stelnykovich, Serhii. “Druhyi Bazar 1941 r. ta yoho vplyv na diialnist OUN(m).” Dostup otrymano 5 zhovtnia 2014. http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ltkp/2011_67/ist/ist12.pdf. (in Ukrainian).
- Trofymovich, Volodymyr. *Istoriia viiskovykh formuvan OUN 1939–1942 rr. Tekst lektzii.* Lviv: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Lvivskoho universytetu, 1994. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редколегії: 15 вересня 2017 р.

Прийнята до друку: 19 грудня 2017 р.